

Doprinos aktivnosti švicarskih štukatera u Hrvatskoj

Kruno Prijatelj

Pred više od deset godina bio sam upozorio na aktivnost štukatera iz švicarskog kantona Ticina u dalmatinskim gradovima i istakao kao zanimljive primjere njihove djelatnosti, tako karakteristične za barokizaciju crkvenih ponutrica, propalu dekoraciju Carla Nedrozzija »Helveticusa« u palači Luković u Prčanju u Boki Kotorskoj i cikluse štukatura braće Clementea i Giacoma Somazzi u Zadru i Rabu.¹ Vraćam se toj temi jer sam nedavno pronašao još niz radova te dvojice majstora u Kaštel-Lukšiću kod Splita, Pagu, Senju, Jablancu, Novom Vinodolskom i Velom Lošinju, na osnovi kojih se može utvrditi da je njihova aktivnost na našim obalama bila mnogo većeg opsega i značenja nego što se moglo prije pretpostaviti.

Obitelj Somazzi bila je vrlo poznata u širenju dekoracije u štuku u Italiji i u Njemačkoj. Među njenim članovima najpoznatiji su bili Giovanni Battista, koji je god. 1728—1733. bio ukrasio glavno stubište dvorca u Bruchsalu, Stanislao, koji je oko god. 1772—1781. bogato dekorirao mnoge palače Mantove, i Angiolo, koji je god. 1760—1773. djelovao u Livornu i u Pisi.²

Dosad poznati radovi Somazzijevih na našem tlu, koje smo bili analizirali i ilustrirali, bili su Clementeova dekoracija zadarske crkve sv. Ivana s brojnim biblijskim prizorima i simbolima iz god. 1793. koja je potpuno uništena god. 1844, i radovi Clementea i Giacoma u Rabu gdje su djelovali 1798—1799. izvodeći velike medaljone u štuku koji su se do nedavne restauracije nalazili na stropu katedrale s likovima sv. Kristofora, sv. Lava i sv. Martina, i dvije skulpture anđela u istoj crkvi, pa dekoraciju stropa crkve sv. Križa s velikom kompozicijom Presv. Trojstva u sredini i ovalima s reljefima Molitve u Getsemaniju, Bičevanja Kristovog, Polaganja u grob i Uskrsnuća, te, na kraju, Bogorodičin oltar u crkvi sv. Andrije sa četiri gipsana stupa i dva anđela oko ovala sa starom Bogorodičinom slikom. Kako taj posljednji rad nije bio reproduciran u spomenutim mojim studijama, publiciram ga ovdje prvi put.

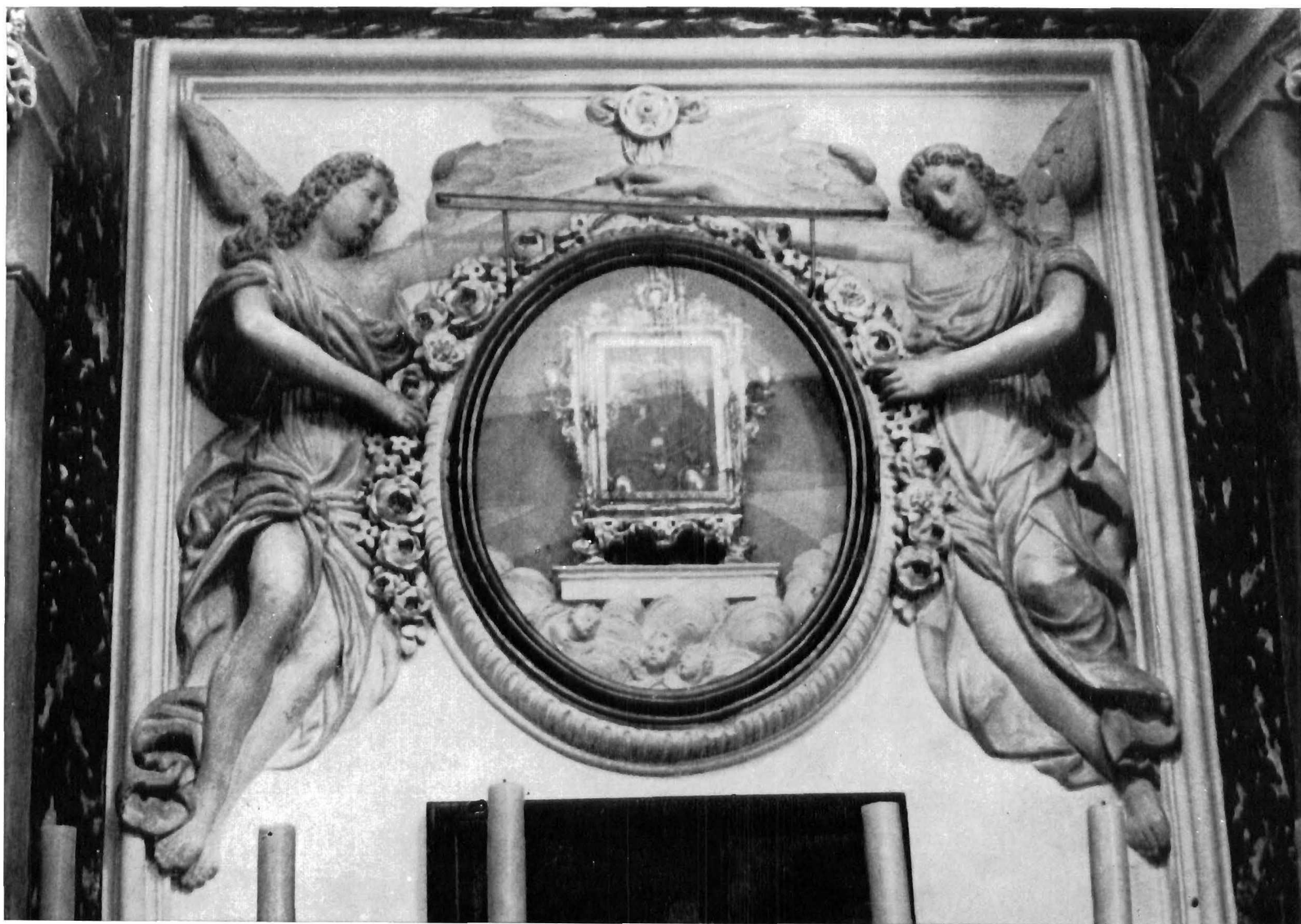
Objelodanjujući ove nabrojene radove bio sam označio da se u njima osjeća dekorativni smisao tih majstora, koji naročito dolazi do izražaja u reljefima u crkvi sv. Križa i u katedrali u Rabu, u kojima se može uočiti spoj baroknih oblika na zalazu i prvih prodora klasicističke koncepcije. Nasuprot vješto i dopadljivo izvedenim reljefima, mnogo su nespretnije slobodne skulpture (dotad su nam bili poznati samo anđeli iz rapske katedrale) u kojima susrećemo veću tvrdoću i nedostatak osjećaja za rješavanje volumena i impostaciju u prostoru. Te će iste karakteristike doći do punog izražaja i u ovom nizu nepoznatih radova plodnih majstora za koje smo mogli utvrditi da su usporedo bili poduzetnici i graditelji, te da su na istim građevinama, na kojima su izrađivali dekoracije u štuku, obavljali i niz drugih tehničkih poslova.

Somazzijeve susrećemo u dokumentima ponovo u Dalmaciji god. 1808. na radu na župskoj crkvi u Kaštel-Lukšiću, koja se bila počela graditi u oblicima mletačkog kasnog baroka god. 1776. na osnovi nacrtu nepoznatog mletačkog arhitekta, odobrenog tri godine ranije. Ta je monumentalna građevina koncipirana s visokim pročeljem raščlanjenim korintskim stupovima i s raskošnim profiliranim portalom nad malom skalinadom, dok je skladna jednobrodna ponutrica imala zidove raščlanjene polustupovima kompozitnih kapitela i naglašenu kapelu glavnog oltara. Radovi na toj crkvi ubrzo su prekinuti, da bi se nastavili oko 1805, tako da je crkva dovršena tek 1817. Upravo u tom drugom razdoblju gradnje javljaju se Somazzijevi koji su, čini se, vodili i niz graditeljskih poslova, ali koji nas ovdje zanimaju kao autori štukatura na stropu crkve i na svodu svetišta.

U arhivu župske crkve u Kaštel-Lukšiću pronašao sam desetak pisama iz razdoblja između 1808. i 1817. koji nam potvrđuju prisutnost švicarskih majstora u Kaštelima, ili, bolje, Giacoma, jer se Clemente samo spominje u bratovim pismima. U pismu iz Senja od 12. veljače 1808. neki Ivan Bagić (?) pok. Marina govori kako je u Senju posjetio »prota« Giacoma Somazzija dok mu je

¹ K. Prijatelj, Gli stucchi di artisti svizzeri del Settecento in Dalmazia (Jugoslavia), Zeitschrift für schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte 20/4, Zürich 1960, str. 217—218; K. Prijatelj, Studije o umjetninama u Dalmaciji I, Zagreb 1963, str. 87—91; K. Prijatelj, Opere di stuccatori ticinesi in Dalmazia, Arte lombarda XI/II, Milano 1966, str. 143—148.

² Thieme-Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, Leipzig 1937, XXXI, str. 261—262.

Rab, crkva sv. Andrije, Anđeli na gornjem dijelu Gospina oltara

Rab, Church of St. Andrija, Angels on the upper part of Mary's altar

brat Clemente bio odsutan, i kako je, nakon oklijevanja zbog poslova na senjskoj katedrali, prihvatio da radi za župsku crkvu Kaštel-Lukšića. Slijede tri pisma samog Giacoma iz Senja, od kojih je prvo od 25. prosinca 1808. upućeno Mihovilu Mićeleviću (Michieliju): u njemu traži novac za nabavu materijala za lukšićku crkvu pozdravljajući ga i u bratovo ime; drugo je od 12. veljače 1808. istom kaštelanskom vlastelinu; u njemu potvrđuje primitak novca; treće je od 22. ožujka 1809. župniku Kaštel-Lukšića; u njemu majstor ponovo govori o potrebi nabavke solidnog materijala spominjući svoje radove u Senju i Novom Vinodolskom. U nepotpisanom troškovniku, datiranom u Senju 18. listopada 1809, očito od samog majstora, spominju se grede, čavli i ostali materijal »per i sestì di stucco«. Giacomovo pismo od 10. travnja 1810, također iz Senja, govori o novim odgodama radova u Lukšiću zbog poslova u Senju i kod contea Portada u Zadru. I to je pismo upućeno Mićeleviću kao i naredno, uvijek iz Senja, datirano 10. listopada 1815. U njemu — nakon tolikog vremenskog razmaka — Giacomo još uvijek govori o organizaciji posla u Lukšiću. Kako u pismu pozdravlja razne Kaštelane, vidimo da je u međuvremenu dolazio često u Kaštela i upoznao ljude toga kraja. Posljednje Giacomovo pismo upućeno iz Montagnole 25. ožujka 1816. opisuje put kroz Milano, Bresciu i Veronu spominjući opet radove u Senju. Uz ova pisma i jedno nedatirano istom Mićeleviću, koje govori o nekim isplatama, sačuvale su se i priznanice Giacoma iz god. 1814, 1815. i 1817, u kojima potvrđuje primitak novca.³

Ti šturi podaci, iz kojih proizlazi da je Giacomo Somazzi (a čini se na početku i Clemente) radio za župsku crkvu u Kaštel-Lukšiću između 1808. i 1817, omogućuju nam da dokumentiramo i njegove radove u Senju i Novom Vinodolskom i da ih datiramo u isto doba.³

Za radove u Novom Vinodolskom imamo potvrdu i u rukopisnoj kronici »Spomenici župe Novi Vinodol« dra Dragutina Smokvine iz god. 1912, gdje je donesen opširan izvod ugovora od 9. prosinca 1807. u kome se braća Clemente i Giacomo Somazzi obavezuju urediti srednju lađu crkve drvom i stukaturama, izraditi lezene od drveta i svod kao u senjskoj katedrali, izvesti pet oltara, otvoriti četiri prozora, sniziti pod crkve, nadzirati gradnju zidova i još neke poslove za svotu od 5500 forinti. Uz taj tekst, koji nam potvrđuje da su braća Somazzi izvodila uz radove u štuku također i zidarske i građevinske, Smokvina spominje da su u Novom radila oba brata, dok je u Senju radio sam Giacomo, ne navodeći izvor na kojem bazira taj podatak.⁴

Nabrajaajući arhivske podatke o Somazzima naveo bih još i podatak iz inventara župske crkve u Velom Lošinju, gdje se spominje da se nad glavnim vratima te crkve nalazi kip sv. Nikole u štuku koji je rad Clementea Somazzija.⁵

Iz tih izvora dakle jasno doznajemo da su Somazzijevi osim u Zadru i Rabu radili također u Senju, Novom Vinodolskom i Velom Lošinju. Na temelju neospornih i više nego očitih analogija mogao sam utvrditi njihovu aktivnost i u Pagu i Jablancu, tako da je njihovo djelo kod nas dobilo neočekivan opseg.

Idući s juga prema sjeveru dat ću kratak opis njihovih radova u tim mjestima.

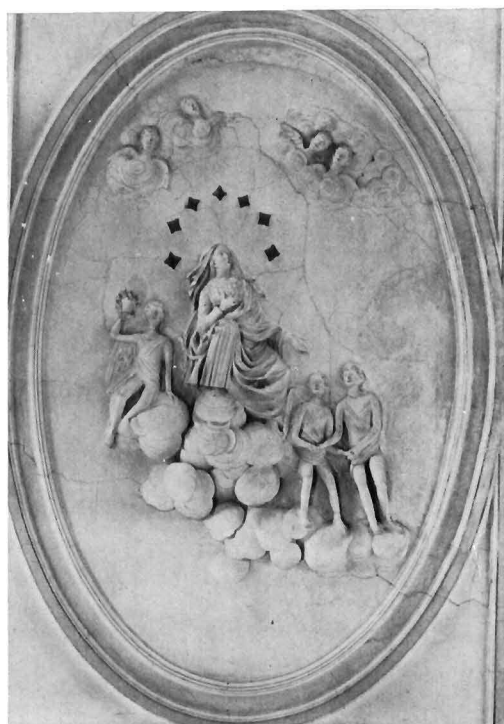
U Kaštel-Lukšiću nasred stropa lađe župske crkve nalazi se kompozicija Uznesenja Bogorodice. Marija s rukom na prsima u bogato nabranoj haljini sjedi nad oblacima, a oko nje su tri anđela: jedan u sjedećem stavu s vijencem ruža u ruci, a dva

⁴ Zahvaljujem prof. O. V. Fugošiću koji me je upozorio na Smokvinu Spomenicu.

⁵ Prema podatku mons. Ivana Žica, koji mi je ljubezno saopćila prof. Mirjana Peršić.

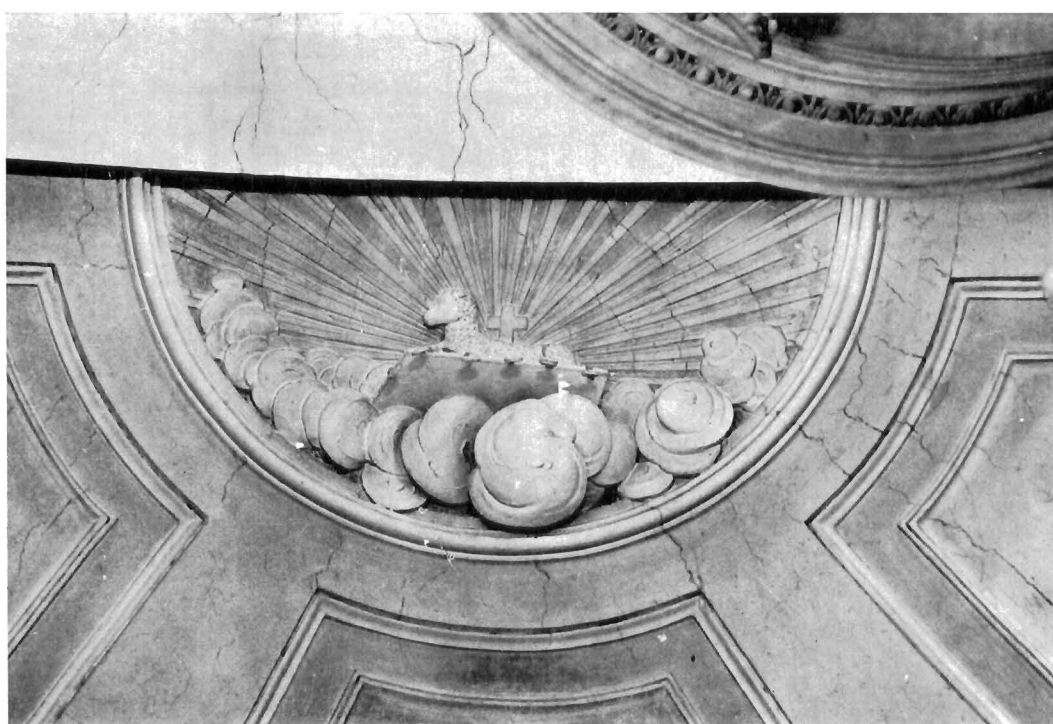
³ Sva se pisma nalaze u Arhivu župske crkve u Kaštel-Lukšiću.

Kaštel Lukšić, župska crkva, Reljef Boga Oca
Kaštel Lukšić, Parish Church, relief of the God Father

Kaštel Lukšić, župska crkva, Reljef Uznesenja Bogorodice

Kaštel Lukšić, Parish Church, relief of Mary's Ascension

Kaštel Lukšić, župska crkva, Reljef Uskrasnog jaganjca

Kaštel Lukšić, Parish Church, relief of Eastern lamb

uspravna podno Bogorodice. Oko Marijine glave ekstatična i patetična izraza, nad kojom leprša nabrani veo, nalazi se vijenac metalnih pozlaćenih zvjezdica, iznad kojega četiri krilate anđeoske glavice lebde nad oblacima.

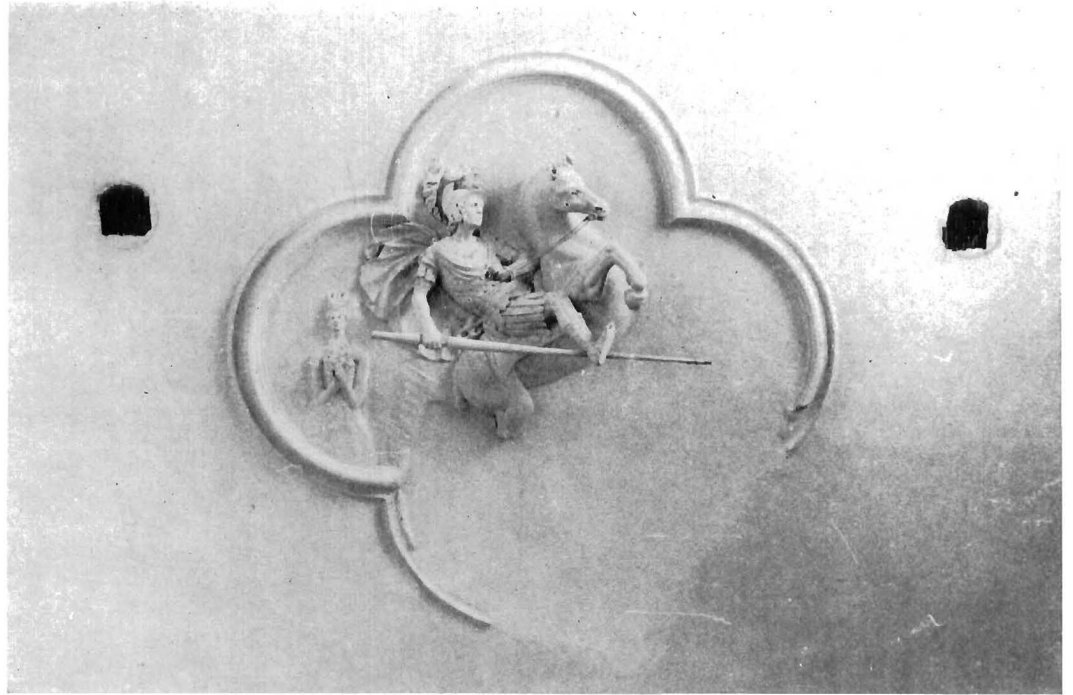
Nad glavnim oltarom prikazan je u krugu Bog Otac nad oblacima s uzdignutom desnicom i lijevom rukom naslonjenom na zemaljsku kuglu. Duge sijede brade, s trokutastom aureolom, odjeven je u dugu nabranu haljinu i plašt.

Treća kompozicija polukružna oblika predstavlja Krista u obliku Uskrasnog jaganjca s križem oko kojega se šire sunčane zrake.

Grupa Marijina Uznesenja glavna je tema i stropa župske crkve u Pagu. Uokvirena profiliranim i florealnim okvirom ta kompozicija predstavlja Mariju kao da uspravna lebdi raširenih ruku nad oblacima, dok joj se plašt vijori na vjetru. U mnogo slobodnijoj i nemirnijoj kompoziciji nego u Lukšiću lete oko nje četiri anđela elegantna držanja, raširenih krila i ekstatična izraza, komponirana kao u nekom baletu prateći Bogorodičin let prema nebu. Od ostalih reljefa u Pagu, gdje je dekor u štuku dosta oštećen, ističu se onaj dijelom fragmentarni sa sv. Jurjem u oklopu na konju u punom galopu, dok se kneginja okrunjene glave i sklopljenih ruku zgurila u kut, te onaj sa sv. Rokom u putničkoj kabanici i sa štapom, od kojega se sačuvalo samo manji dio i s kojeg je polja potpuno nestao lik sv. Sebastijana. Lijepo je komponiran i reljef Uskrasnog jaganjca koji se nad oblacima uzdiže put neba podržavan od bucmastog anđelčića, dok drugi anđeo s kadionicom, raširenih krila i slobodno nabrane haljine, prati taj svečani prizor koji okružuju sunčane zrake. Od slobodnih skulptura u gipsu zaslužuju spomen žalosna Bogorodica i sv. Ivan koji rupcem suši suze oko drvenog raspela na trijumfalnom luku. Prikazi starozavjetnih simbola u pobočnim brodovima više ne postoje.

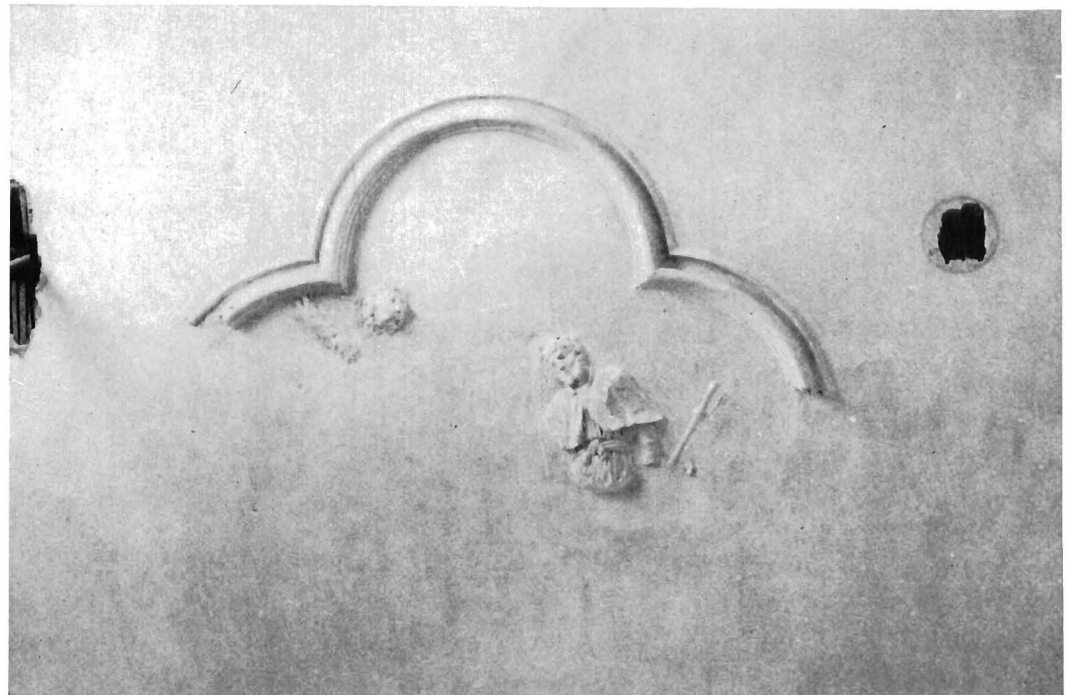

Pag, župska crkva, Reljef Uznesenja Bogorodice
Pag, Parish Church, relief of Mary's Ascension

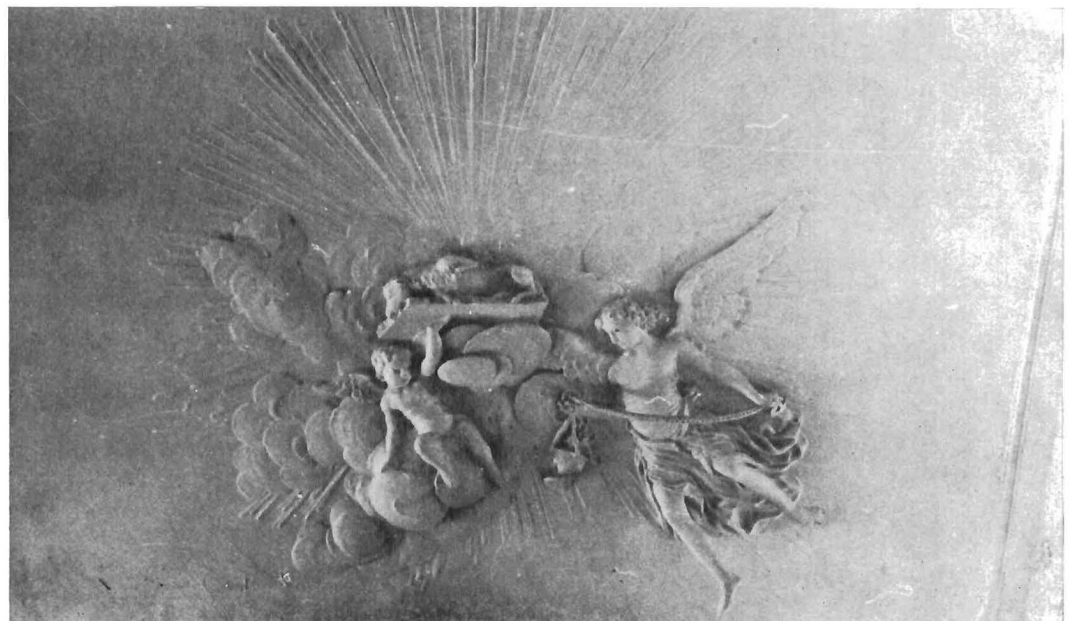
Pag, župska crkva, Reljef sv. Jurja

Pag, Parish Church, relief of St. George

Pag, župska crkva, Reljef sv. Roka

Pag, Parish Church, relief of St. Rok

Pag, župska crkva, Reljef Uskrasnog jaganjca

Pag, Parish Church, relief of the Easter lamb

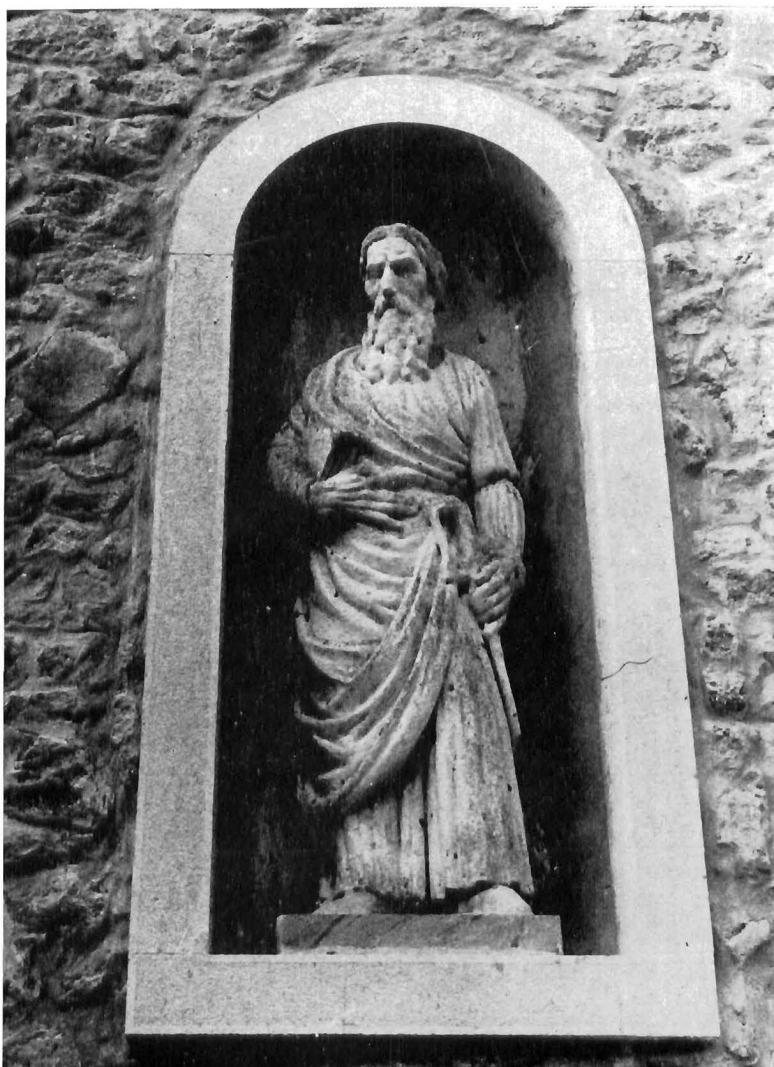

Senj, katedrala, Glavni oltar (prije bombardiranja)
Senj, Cathedral, main altar (before
bombing)

Jablanac, župska crkva, Kip sv. Petra
Jablanac, Parish Church, statue of St. Peter

Jablanac, župska crkva, Kip sv. Pavla
Jablanac, Parish Church, statue of St. Paul

Treća varijanta teme Uznesenja Bogorodice nalazila se na glavnom oltaru katedrale u Senju, i to kao oltarska pala u štuku. Majstor je tu prikazao Bogorodicu raširenih ruku koja sjedi nad oblacima sa svetokrugom od metalnih zvjezdica dok je prate tri velika anđela i niz anđeoskih glavicica. Oko tog oltara, na čijem je gornjem dijelu kompozicija sa sv. Jurjem što ubija zmaja u hridinastom krajoliku pred princezom raširenih ruku, slobodni su kipovi sv. Petra i sv. Pavla na donjem i dvaju poklekljkih anđela na gornjem dijelu. Taj je oltar bio potpuno uništen sa čitavim svetištem u bombardiranjima god. 1944. Od bogate i raskošne Somazzijeve dekoracije u štuku sačuvala su se u senjskoj katedrali samo dva kipa svetica oko jednog od pobočnih oltara.

Veliki kompleks čine i štukature u župskoj crkvi u Jablancu, koje su do nas došle djelomično oštećene i prebojane, tako da se umnogome izgubio primarni utisak. Na pročelju crkve nalaze se dvije niše s kipovima sv. Petra i sv. Pavla, a u unutrašnjosti je osobito raskošno ukrašeno svetišće. Iza glavnog oltara, na čijem je antependiju mali reljef u štuku s prikazom Krista i Samaritanke, nalazi se bogat okvir oko kojega su postavljeni kipovi četvorice evanđelista u nabranim haljinama praćeni svojim simbolima, a na vrhu okvira dva anđela što sjede podržavaju veliku krunu. Na svodu svetišta oko golubice Sv. Duha okružene zrakama i oblacima prikazani su u plitkom reljefu starozavjetni emblemi: ploče s Božjim zapovijedima, kovčeg zavjetni, Mojsijeva zmija i Nojeva korablja, a lik Jaganjca božjeg i ovdje se ponavlja iznad krune povezujući se s glavnim oltarom.

Najveći je kompleks Somazzijevih u župskoj crkvi u Novom Vinodolskom. Nad svetištem je prikazano Bezgrešno Začeće u kompoziciji nalik na one Uznesenja Marijina u Kaštel-Lukšiću, Pagu i Senju. Za razliku od prvih, Marija ovdje stoji nad zemaljskom kuglom i polumjesecom, ali je i ovdje prati među oblacima niz anđela i anđeoskih glavicica.

U četiri kvadratne kompozicije oko tog ovala prikazani su evanđelisti kako sjede uz svoje simbole, odjeveni u bogato nabrane plašteve, dok se u pozadinama naziru hridinasti krajolici. Nad samim svetištem nalazi se medaljon s Bogom ocem koji drži desnu ruku sa žezlom položenu na zemaljsku kuglu dok je lijevu podigao put neba. Trokutasta aureola uokviruje njegovu frontalno postavljenu bradatu glavu koja odaje izraz između strogosti i srđžbe. Nekoliko anđeoskih glavicica zaokružuje kompoziciju koja je zbog naknadnih prebojavanja izgubila originalni izgled.

Uz te radove izradili su Somazzijevi za novljansku crkvu i niz kipova: oko glavnog oltara su, kao u Senju, sv. Petar i sv. Pavao, oko desnog pobočnog sv. Alojzije i sv. Franjo Ksaverski, a oko lijevog dvije svete ili mladenačka sveca. Svi ti kipovi imaju slične karakteristike kao i oni u Senju i Jablancu, o čemu će kasnije biti govora.

Uz ova nabrojena djela Somazzijevi su modelirali u štuku i skulpture anđela što kleče, ovale s dražesnim anđeoskim glavicama i reljef Veronikina rupca; ti radovi ukrašavaju spomenute oltare. Po kvaliteti odskače reljef iznad glavnog oltara s likom poklekljog sv. Franje u sredini, u ekstatičnom stavu, koji raširenih ruku kleči nad oblacima, dok mu sa strana sjede nagi sv. Sebastijan sa svežnjem strelica i sv. Rok u putničkoj kabanici koji pokazuje otvorenu ranu na koljenu.

Kao posljednji spomenuo bih ciklus u župskoj crkvi u Velom Lošinj, u kome se ističe kip sv. Nikole s mitrom na glavi: on desnom blagosilje, a u lijevoj ruci drži, podržavajući biskupski štap, knjigu s tri simbolične jabuke. Zanimljiv je neobično živ izraz toga sveca negdje između začuđenog i srditog. Na stropu prezbiterija iste crkve nalaze se još jednom reljefni prikazi starozavjetnih simbola (ploče s Božjim zapovijedima, Nojeva korablja, škrinja zavjetna i božanski Jaganjac) uokvireni u profilirane ovalne okvire ukrašene festonima cvijeća. Još su zanimljiviji dekorativni prikazi glazbenih instrumenata na kojima su duhovito grupirane violine i harfe, bubnjevi i trube i drugi instrumenti sa svitkovima sa zapisima nota u slobodne kompozicije neospornog dekorativnog smisla i duha.

Ako, nakon ovoga neminovnog i pomalo površnog nabranja tema Somazzijevih ciklusa u crkvama Dalmacije i Hrvatskog primorja, pristupimo kratkoj analizi tih radova, moramo najprije ponoviti da je — ako isključimo izgubljeni zadarski ciklus iz 1793 — najstariji datirani ciklus onaj u Rabu iz 1798—1799, a da su s druge strane prilično kasniji ciklusi u Novom Vinodolskom (izveden prema

Jablanac, župska crkva, Kip sv. Luke
Jablanac, Parish Church, statue of St. Luke

Jablanac, župska crkva, Kip sv. Marka
Jablanac, Parish Church, statue of St. Mark

Jablanac, župska crkva, Kip sv. Ivana
Jablanac, Parish Church, statue of St. Ivan

Jablanac, župska crkva, Kip sv. Mateja
Jablanac, Parish Church, statue of St. Mathew

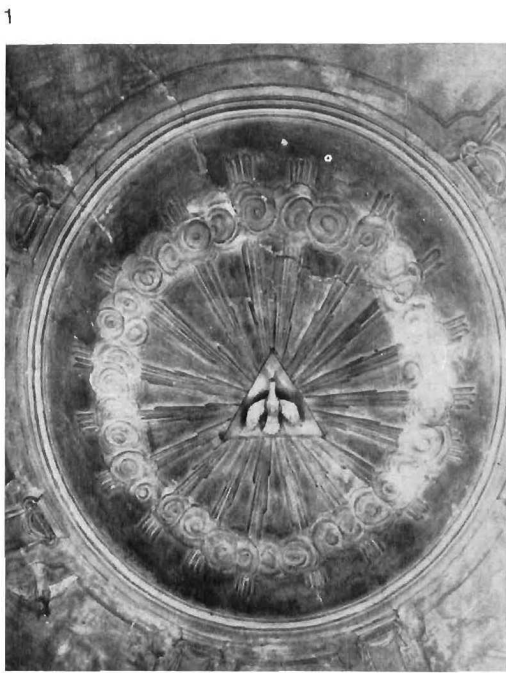
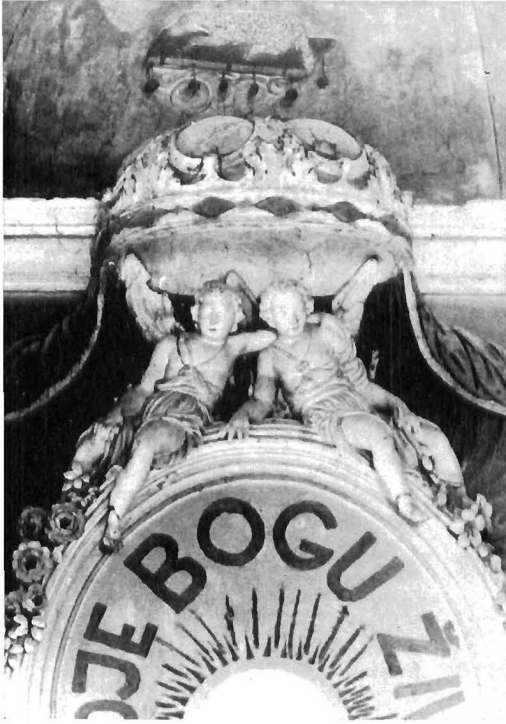

1
Jablanac, župska crkva, Gornji dio okvira iza
glavnog oltara

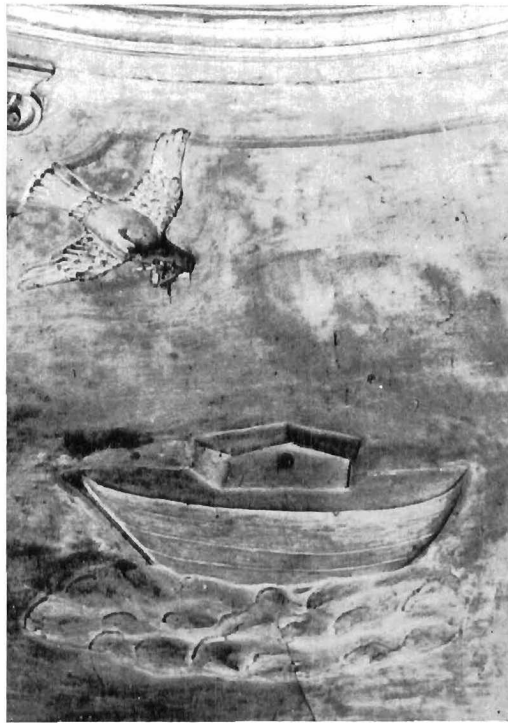
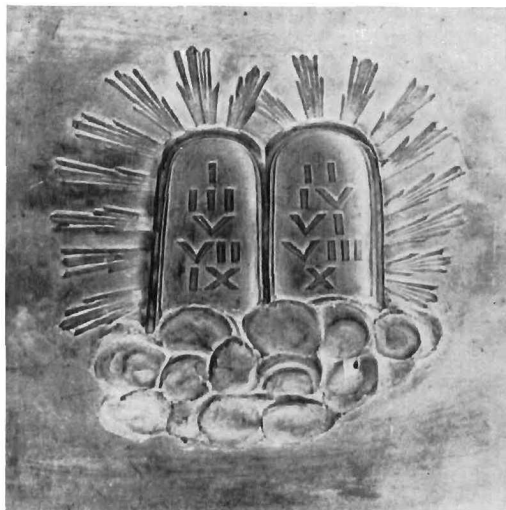
Jablanac, Parish Church, upper part of
frame behind main altar

2
Jablanac, župska crkva, Reljef sv. Duha
Jablanac, Parish Church, relief of the Holy
Spirit

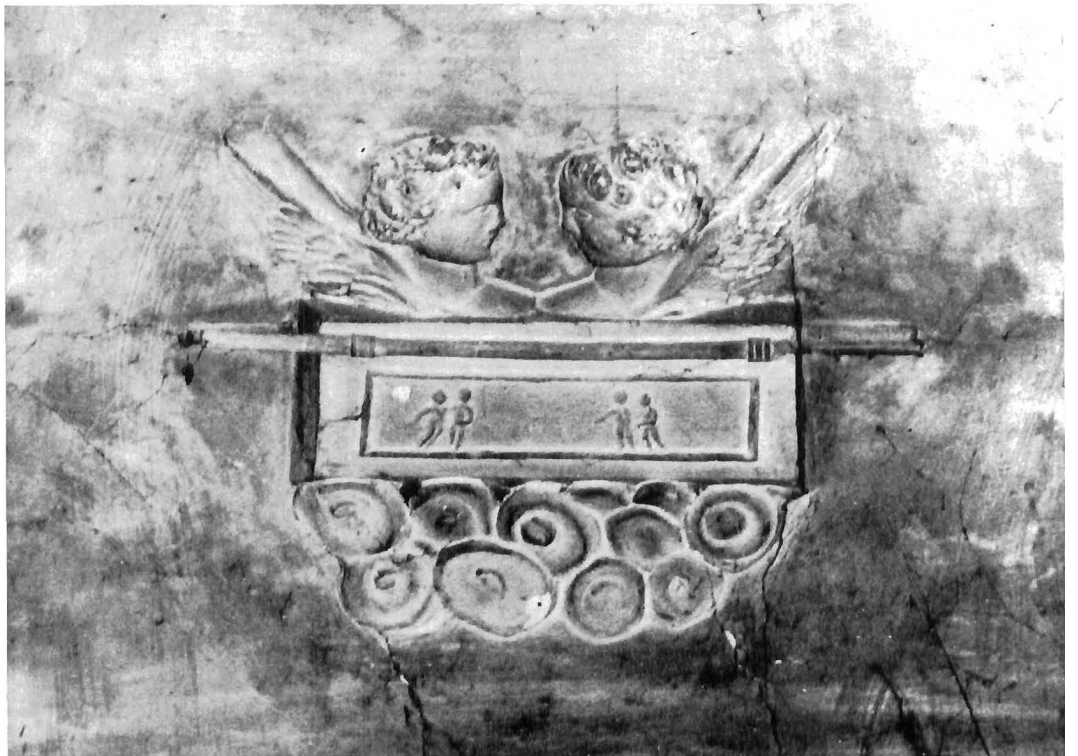
3
Jablanac, župska crkva, Reljef Božjih zapovijedi
Jablanac, Parish Church, relief of the
Ten Commandments

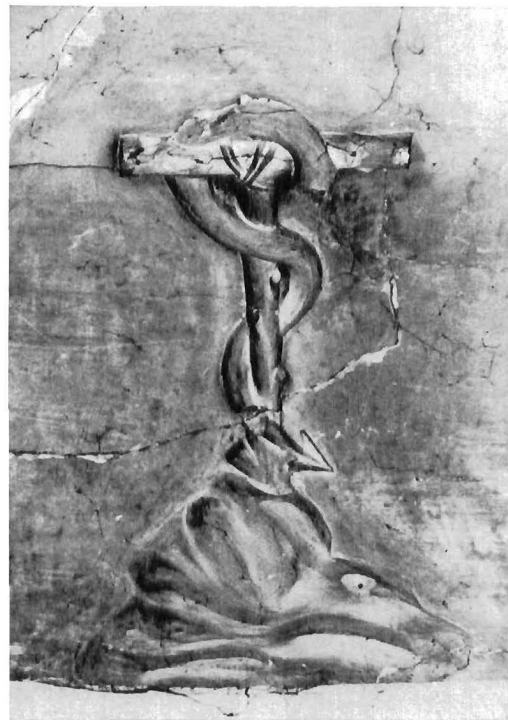
2
3

4

5
6

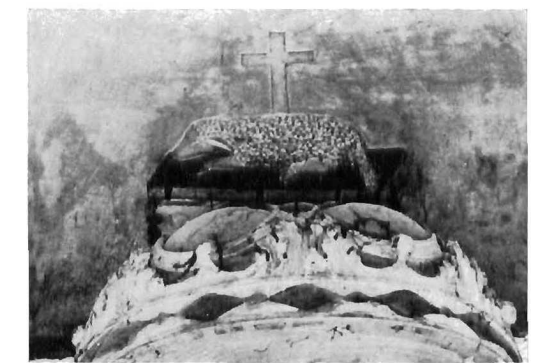

4
Jablanac, župska crkva, Reljef Nojeve korablje
Jablanac, Parish Church, relief of Noah's
Ark

5
Jablanac, župska crkva, Reljef Uskrasnog
jaganjca
Jablanac, Parish Church, relief of the
Eastern lamb

6
Jablanac, župska crkva, Reljef Mojsijeve zmijske
Jablanac, Parish Church, relief of Mose's
serpent

7
Jablanac, župska crkva, Reljef Uskrasnog
jaganjca
Jablanac, Parish Church, relief of the
Eastern lamb

7

Novi Vinodolski, župska crkva, Reljef
Bezgrešnog Začeća

Novi Vinodolski, Parish Church, relief of
Immaculate Conception

Novi Vinodolski, župska crkva, Reljef sv. Ivana
Novi Vinodolski, Parish Church, relief of St.
Ivan

Novi Vinodolski, župska crkva, Reljef sv. Luke
Novi Vinodolski, Parish Church, relief of St. Luke

Novi Vinodolski, župska crkva, Reljef Boga Oca
Novi Vinodolski, Parish Church, relief of the God Father

Novi Vinodolski, župska crkva, Reljef sv. Mateja
Novi Vinodolski, Parish Church, relief of St. Mathew

Novi Vinodolski, župska crkva, Reljef sv. Marka
Novi Vinodolski, Parish Church, relief of St. Mark

ugovoru iz 1807), u Senju (koji se spominje u pismima Giacoma Somazzija između 1808. i 1817). Četvrti ciklus, koji se spominje u isto vrijeme, tj. dekoracija palače contea Portada u Zadru, naveden u Giacomovu pismu od 1810, nije nam poznat ni po opisima.

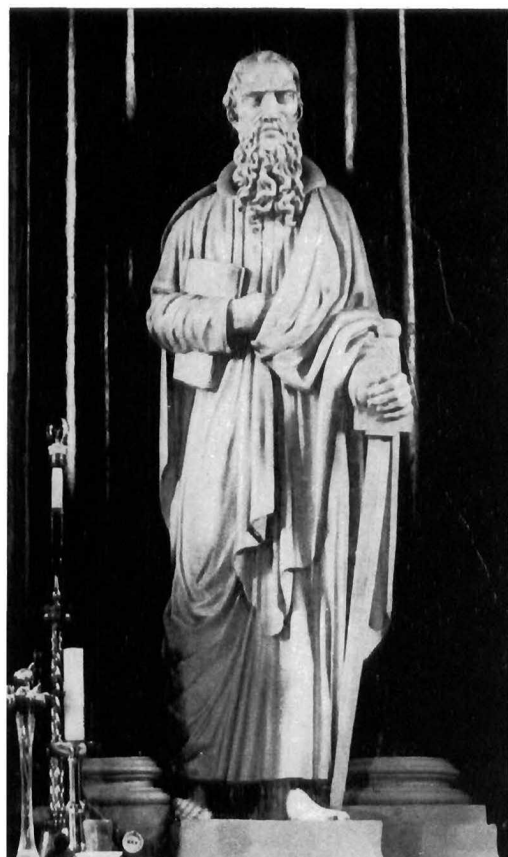
Nasuprot ovim bar donekle datiranim radovima (iako se njihov početak i svršetak može pomaknuti na malo kasniji ili raniji datum), za cikluse u Jablancu, Pagu i Velom Lošinju nemamo za sada osnova za sigurnu dataciju.

Ako međusobno usporedimo sačuvane datirane cjeline, vidimo da je očito ona u Rabu najkvalitetnija i da na njoj prevladavaju još barokni elementi, a klasicizam diskretno prodire. U svetačkim likovima na stropu rapske katedrale prilična je sloboda impostacije, veća je mekoća modeliranja, uočljivija je spontanost nadahnuća. U kompozicijama iz Kristove muke u rapskoj crkvi sv. Križa imamo zapravo najveći domet Somazzijevih u našim krajevima. Jedino kipovi anđela u rapskoj katedrali jasno pokazuju da su ti švicarski majstori bili uvijek nevjšti u modeliranju slobodnih skulptura, u oblikovanju volumena i nabiranju draperija.

Po kvaliteti, načinu obradbe i stilskim analogijama čini mi se da su rapskom najbliži paški i lošinjski ciklus, ističući u prvome kompoziciju Uznesenja Marijina i lik sv. Jurja na konju, a u drugom izuzetno istančano komponirane i modelirane kompozicije s glazbenim instrumentima. Paška je kompozicija s Bogorodicom lepršava i sva u pokretu, a anđeli s mnogo lakoće i gracije podržavaju Mariju u ekstazi u okviru koncepcije u kojoj se još osjećaju nemir i patos baroka, a diskretno i profinjeno prodire klasicistička komponenta osobito u lica anđela. Ta se ista vještina i lakoća osjeća i u lošinjskim dekorativnim reljefima.

Iz navedenih razloga štukature u Pagu i Lošinju datirao bih u raniju fazu aktivnosti Somazzijevih u Dalmaciji, u kojoj možemo naslutiti važniju ulogu Clementea u odnosu na Giacoma.

Cjeline u Kaštel-Lukšiću, Senju i Novom Vinodolskom, kojima bih od nedatiranih dodao i onu u Jablancu, pripadaju drugoj skupini nastaloj potkraj prvog i na početku drugog desetljeća Ottocenta. Najbolji su radovi u Novome, gdje još uvijek djeluje Clemente, a u toj bih cjelini posebno izdvojio reljef sa sv. Franjom, sv. Sebastijanom i sv. Rokom, te reljefe s evanđelistima na stropu. U svim tim nabrojenim cjelinama osjetljivo je jača klasicistička komponenta koja najviše dolazi do izražaja u svetačkim kipovima u Novome i u obradbi i koncepciji likova anđela oko reljefa s Bogorodicom u Lukšiću, Senju i Novome, dok se barok, ili čak rokoko, možda najviše osjeća u gracioznim reljefima s glavicama anđela nad novljanskim oltarom. Očito je da su majstori sve više prelazili u maniru i šablonu ne samo ponavljajući kompozicione sheme, nego tretirajući oblake kao da su od papira i kartona ili nabirući tkanine sličnim paralelnim krutim naborima kao da su od metala. I same glave Boga Oca, Marije, anđela i svetaca gube na izražajnosti, stilski sve više nestaje barokni nemir i zamah, a prevladava hladna klasicistička gramatika. U usporedbi s reljefima mnogo su slabije uvijek slobodne skulpture, počevši od senjskih svetaca, koji su nam poznati samo po fotografijama jer su nestali u posljednjem ratu osim dvaju kipova, preko triju parova svetaca

Novi Vinodolski, župska crkva, Kip sv. Pavla
Novi Vinodolski, Parish Church, statue of St. Paul

Novi Vinodolski, župska crkva, Kip sv. Petra
Novi Vinodolski, Parish Church, statue of St. Peter

Novi Vinodolski, župska crkva, Kip sv. Alojzija
Gonzage
Novi Vinodolski, Parish Church, statue of St. Aloysius Gonzaga

Novi Vinodolski, župska crkva, Kip sv. Franje
Ksaverskog
Novi Vinodolski, Parish Church, statue of St. Francis of Xavier

Novi Vinodolski, župska crkva, Kip svetice (?)
Novi Vinodolski, Parish Church, statue of woman saint (?)

Novi Vinodolski, župska crkva, Kip svetice (?)
Novi Vinodolski, Parish Church, statue of woman saint (?)

Novi Vinodolski, župska crkva, Kip anđela
Novi Vinodolski, Parish Church, statue of
angel

koji flankiraju novljanske oltare, a možda su najbolja ostvarenja ovog tipa u novoj neoklasičnoj viziji (Clemente?), do onih, zapravo najtvrdih, na pročelju i u ponutrici jablanačke župske crkve. Na izrazito loš dojam ovih posljednjih sigurno utječu i oštećenja od atmosferilija i naknadna prebojavanja koja sigurno nisu znala zamijeniti originalne diskretne tonove i nijanse kakve možemo pretpostaviti da su bili na početku na osnovi analogija sa sačuvanim cjelinama iz tog vremena.

Pri ovoj analizi želio bih upozoriti i na često ponavljanje istih ili sličnih tema koje, međutim, pri svakoj razradi dobivaju po koju varijantu, što dokazuje da Somazzijevi nisu bili puki grubi zanatlije, nego su nastojali uliti u svoja ostvarenja i diskretni stvaralački duh. Dovoljno je usporediti kompozicije Uznesenja Bogorodice u Pagu, Kaštel-Lukšiću, Senju i Novom Vinodolskom (u varijanti Bezgrešno Začeće), pa Boga Oca u slavi u Kaštel-Lukšiću i Novome, te simbola Starog zavjeta koji se javljaju u srušenoj zadarskoj crkvi sv. Ivana, u Pagu, Jablancu i Velom Lošinjju.

Promatran u cjelini, ovaj sad već opsežni opus Somazzijevih u Dalmaciji i Hrvatskom primorju (za koji sam uvjeren da će još »rasti«⁶ daljnjim istraživanjima) očitno nije umjetničko djelo veće kvalitete, ali pokazuje kako je zračenje švicarskih kasnobaroknih i klasicističkih štukatera doprlo i do naše obale i kako su i ti naši krajevi bili uključeni u ovu komponentu strujanja ukusa na prijelazu iz 18. u 19. st. udišući jedan isti duhovni zrak zajedno s ostalim dijelovima jedne iste kulturne i umjetničke cjeline. Somazzijeve štukature svojim velikim brojem jasno pokazuju da nisu slučajni import, a k tome su ih izvodili na našem tlu strani majstori, koji su kod nas živjeli i djelovali, imali poslodavce i prijatelje i tako postali dio naše umjetničke baštine.⁶

⁶ Najsrdačnije zahvaljujem Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Rijeci, a posebno direktoru dr Ivi Perčić i konzervatoru prof. Mirjani Peršić za pomoć pri ovom radu, a posebno za fotografije štukatura u Rabu, Pagu, Jablancu, Novom Vinodolskom i Velom Lošinjju, koje je za ovaj moj rad izradio fotograf V. Malinarić.

Novi Vinodolski, župska crkva, Reljef sa sv. Franjom, sv. Sebastijanom i sv. Rokom
Novi Vinodolski, Parish Church, relief with St. Francis, St. Sebastian and St. Rok

Novi Vinodolski, župska crkva, Reljef s glavama anđela
Novi Vinodolski, Parish Church, relief with angels' heads

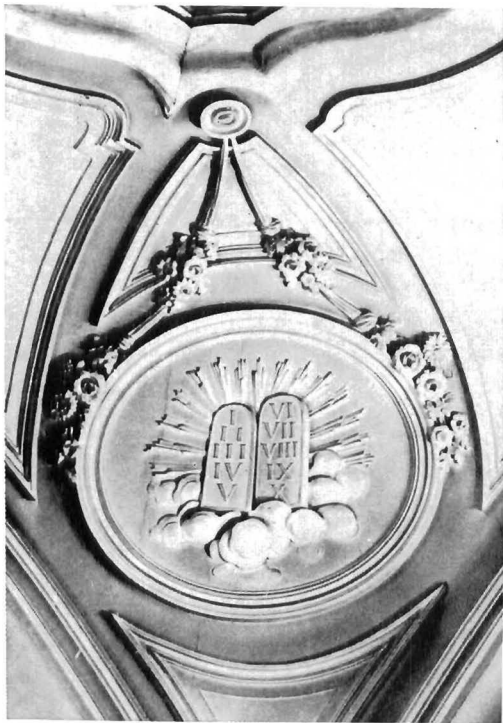
Obrađujući radove Somazzijevih u gradovima naše obale ne smijemo zaboraviti da upravo u području štukaterske vještine imamo još uvijek neriješeno pitanje autorstva najljepših dekorativnih cjelina štukatura u Dalmaciji, koje, istina, prethode ovima za pola stoljeća. Mislim na dekoraciju u štuku u zadarskoj crkvi sv. Marije i na onu manjeg opsega u trogirskoj crkvi sv. Nikole. Naslućujem da su i te dvije cjeline u crkvama benediktinki po svojoj prilici djelo nešto ranijih majstora iz istog švicarskog kantona Ticino, koji su ostavili svoj pečat diljem cijele zapadne Evrope.⁷

⁷ Dok je ova studija bila u tisku, pronašao sam još jedan ciklus štukatura u Dalmaciji koji se s velikom vjerojatnošću može povezati uz aktivnost Somazzijeve radionice. U župskoj crkvi u Milni na Braču nalaze se na stropu glavnog broda tri velike kompozicije u štuku s prikazima Navještenja, Boga Oca nad oblacima i sv. Klementa. Na svodu nad glavnim oltarom oko središnjeg prikaza Sv. Duha prikazani su u četiri ovala evanđelisti s njihovim simbolima, dok su na svodovima pobočnih lađa prikazi knjige sa sedam pečata, Uskrsnog jagnjeta nad križem, škrinje zavjetne, golubice s maslinovom grančicom, Nojeve korablje i ploča s Božjim zapovijedima. Kvaliteta je prilično slaba, te bi se ta cjelina radije povezivala s kasnom djelatnošću ovih švicarskih štukatera s kojima ima neke očite ikonografske i stilske analogije. Namjeravam s vremenom, nakon detaljnijeg proučavanja i fotografiranja, obraditi u posebnoj studiji i dati definitivniji sud o ovoj cjelini koja je, na žalost, jako nagrđena kasnijim bojenjem različitim bojama.

Veli Lošinj, župska crkva, Kip sv. Nikole
Veli Lošinj, Parish Church, statue of St. Nikola

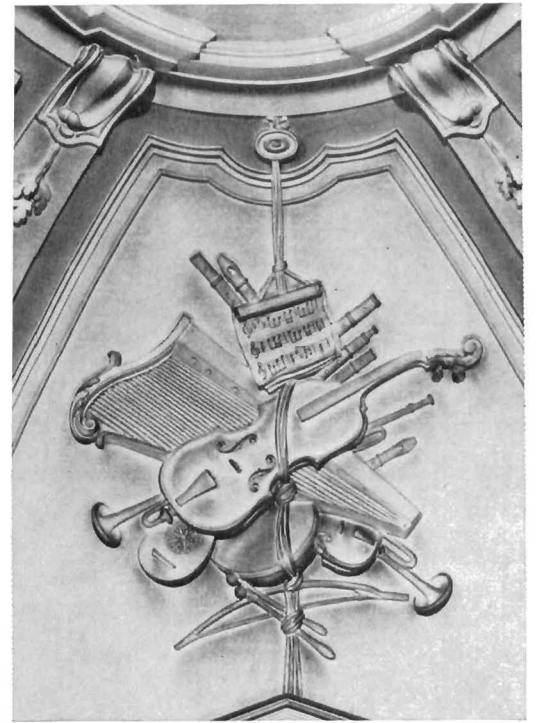
Sve su fotografije iz fototeke Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Rijeci (fotograf V. Malinarić), osim onih pod br. 2, 3, 4, koje je snimio Ante Režić, fotograf Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu i one pod br. 9 koja je iz Fotoarhiva JAZU u Zagrebu (foto Griesbach).

Veli Lošinj, župska crkva, Reljef Božjih zapovijedi
Veli Lošinj, Parish Church, relief of the Ten Commandments

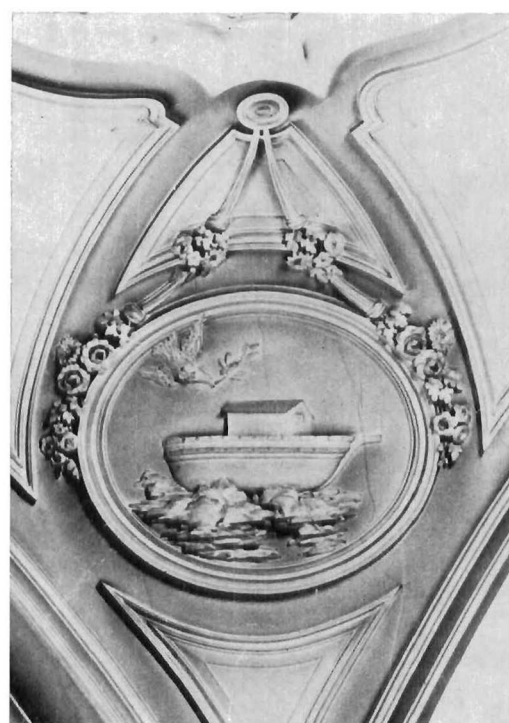
Veli Lošinj, župska crkva, Reljef Uskrsnog jaganjca
Veli Lošinj, Parish Church, relief of the Easter lamb

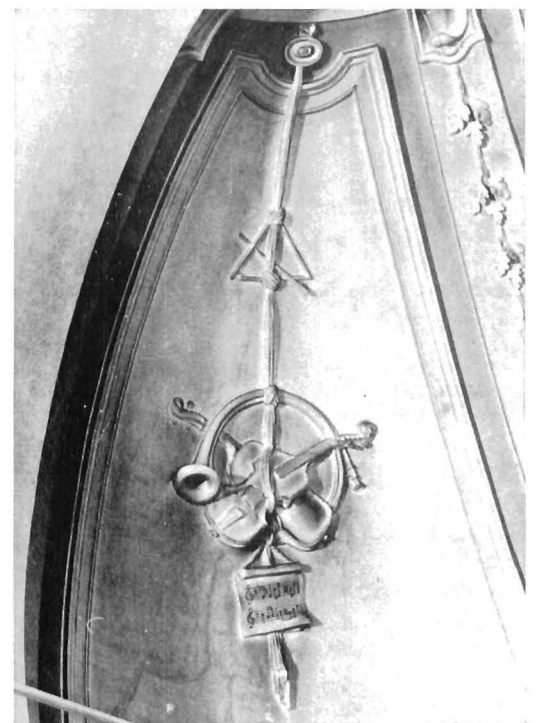
Veli Lošinj, župska crkva, Reljef s glazbenim instrumentima
Veli Lošinj, Parish Church, relief with musical instruments

Veli Lošinj, župska crkva, Reljef škrinje zavjetne
Veli Lošinj, Parish Church, relief of the votive chest

Veli Lošinj, župska crkva, Reljef Nojeve korablje,
Veli Lošinj, Parish Church, relief of Noah's Ark

Veli Lošinj, župska crkva, Reljef s glazbenim instrumentima
Veli Lošinj, Parish Church, relief with musical instruments

A Contribution to the Activity of Swiss Stucco Artists in Croatia

Kruno Prijatelj

Having published a number of essays on the works of the Swiss stucco masters Clement and Giacomo Somazzi in Zadar and in Rab, the author again reverts to the same subject after having discovered A SERIES OF UNKNOWN works of these masters in Kaštel Lukšić, Pag, Jablanac, Senj, Novi Vinodolski and Veli Lošinj. These works complete our picture of these artists, who were active at the end of the 17th and the beginning of the 18th centuries. Their works, executed in a masterly fashion, link up baroque elements with the nonclassical ones. Of better quality is the first named group, from the end of the 17th century, which encompasses stuccoes in Rab, Pag and Veli Lošinj, while the later works, originated in Kaštel Lukšić, Senj, Jablanac and Novi Vinodolski, are of inferior quality.